

Η «κληρονομιά» του Λόρδου Βύρωνα για τα Γλυπτά του Παρθενώνα - Άρθρο του Προκόπη Παυλόπουλου

/ [Γνώμες](#)

Η «κληρονομιά» του λόρδου Βύρωνα για τα Γλυπτά του Παρθενώνα. «Φόρος τιμής» στα 200 χρόνια από τον θάνατό του.

Άρθρο του Προκόπη Παυλόπουλου, τέως Προέδρου της Δημοκρατίας, ακαδημαϊκού, επίτιμου καθηγητή του ΕΚΠΑ. Περίληψη της ομιλίας -28.11.2024- στην Ακαδημία Αθηνών.

ΕΙΝΑΙ ΠΛΕΟΝ ιστορικός πλήρως τεκμηριωμένο ότι ο «ρομαντικός» λόρδος Βύρων προδήλως επηρέασε, και δημοσιωδώς, την ευόδωση της «γέννησης» του νεότερου ελληνικού κράτους. Ομως, εντός της γενικότερης αυτής, γνησίως και πολυπρισματικώς φιλελληνικής, επιρροής του πρέπει να αναδειχθεί και η

ειδικότερη εκείνη «πτυχή» της, η οποία αφορά τη «δρομολόγηση» του αγώνα των Ελλήνων για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα στην αρχέγονη «εστία» τους, ύστερα από την «ιερόσυλη» κλοπή τους και τον εντεύθεν «ακρωτηριασμό» του Παρθενώνα με δράστη τον διαβόητο Ελγιν.

I. Ο λόρδος Βύρων «κατήγορος» του Ελγιν

Κατά το πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα, το 1811, μέσα από μια διανοητική «έκρηξη» ρομαντισμού, ο λόρδος Βύρων έστειλε, με δύο εξαίσια δείγματα του πρώιμου ακόμη ποιητικού του ταλέντου, «μήνυμα» στη Μεγάλη Βρετανία -αλλά και σε όλη την Ευρώπη της εποχής εκείνης- για το ποιος ήταν ο Ελγιν και ποια υπήρξαν τα πραγματικά κίνητρά του. Ας προστεθεί σε αυτό ότι ο λόρδος Βύρων έγραψε τα ποιήματά του -αρχικώς μάλλον στο Μοναστήρι των Καπουτσίνων, στην Πλάκα- χωρίς να έχει ποτέ γνωρίσει τον Ελγιν, ο οποίος είχε αναχωρήσει από την Αθήνα επτά χρόνια πριν το ως άνω πρώτο ταξίδι του λόρδου Βύρωνα, ήτοι το 1803.

A. «Αυτοψία» στον Παρθενώνα

Μόλις έφθασε στην Αθήνα, ο λόρδος Βύρων ξεναγήθηκε στον Παρθενώνα από τον επικεφαλής του συνεργείου -και «συνεργού» του εγκλήματός του- του Ελγιν, τον Giovanni Battista Lusieri.

1. Και τότε εξαπέλυσε τη δημόσια «πολεμική» του εναντίον του Ελγιν, έχοντας πεισθεί γι' αυτό το οποίο είναι πια πλήρως αποδεδειγμένο και αποδέχονται προσφάτως ακόμη και στην Τουρκία: Οτι, δηλαδή, ουδέποτε υπήρξε σουλτανικό «φιρμάνι» το οποίο εξουσιοδοτούσε, δήθεν, τον Ελγιν να «συλήσει» τα Γλυπτά του Παρθενώνα. Πραγματικά, και με δεδομένο ότι κατά το οθωμανικό δίκαιο της εποχής και τα Γλυπτά του Παρθενώνα εν γένει ανήκαν στην «ιδιοκτησία» του σουλτάνου, ήταν απαραίτητο για κάθε επέμβαση στον Παρθενώνα ένα «σουλτανικό φιρμάνι». Ομως ο ίδιος ο Ελγιν είχε ομολογήσει ότι δεν διέθετε ένα τέτοιο «φιρμάνι», αλλά απλώς μια «επιστολή» υπό τη μορφή «άδειας» -που ουδείς γνώριζε αν ήταν γνήσια και πώς αποκτήθηκε- του αναπληρωτή βεζίρη Sayid Abdullah.

2. Την όλη ξεκάθαρη θέση του λόρδου Βύρωνα υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα στην αρχέγονη «εστία» τους «συμπυκνώνει» και το ακόλουθο απόσπασμα από την επιστολή του, γραμμένη στη Ραβέννα την 7η Φεβρουαρίου 1821, προς τον John Murray: «Αντιτάχθηκα και θα αντιταχθώ για πάντα στη ληστεία των Μαρμάρων από την Αθήνα, τάχα για να διδαχθούν οι Εγγλέζοι

γλυπτική (οι οποίοι είναι τόσο ικανοί στη γλυπτική όσο οι Αιγύπτιοι στις παγοδρομίες) αλλά γιατί το έκανα αυτό; Τα Μάρμαρα θα είναι το ίδιο ποιητικά στο Πικαντίλι όσο και στον Παρθενώνα, αλλά ο Παρθενώνας και ο βράχος του θα είναι λιγότερο ποιητικοί χωρίς αυτά. Έτσι είναι η ποίηση της τέχνης»¹.

B. Τα δύο «επικά» ποιήματα του λόρδου Βύρωνα

1. Η πρώτη από τις δύο ποιητικές συμβολές του λόρδου Βύρωνα κατά του Ελγιν και υπέρ της ανάγκης επιστροφής του συνόλου των Γλυπτών του Παρθενώνα στην αρχέγονη «εστία» τους εμπεριέχεται στο ποίημά του «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ». Ποίημα το οποίο συνθέτουν τέσσερα «άσματα», με το πρώτο να δημοσιεύεται το 1812 και το τέταρτο το 1818. Ολοκληρωμένο το ποίημα αυτό εκδόθηκε το 1825.

2. Το δεύτερο ποίημα του λόρδου Βύρωνα αναφορικά με το πολιτισμικό «ανοσιούργημα» του Ελγιν είναι «Η κατάρα της Αθηνάς». Το νεανικό αυτό ποίημα του λόρδου Βύρωνα ήταν για χρόνια πολύ λιγότερο γνωστό, δυστυχώς με τη «συνέργεια» των τότε «υπευθύνων» της ίδιας της Μεγάλης Βρετανίας. Ο λόρδος Βύρων άρχισε να το γράφει πριν φύγει από την Αθήνα, το 1811, και το ολοκλήρωσε στο Λονδίνο. Λόγω του «μένους» του ποιητή κατά του Ελγιν, καθώς και λόγω των σφοδρών επικρίσεων του κατά της Μεγάλης Βρετανίας γενικότερα, ορισμένοι φίλοι του τον παρακινούσαν να μην το δημοσιεύσει. Τελικά, ο λόρδος Βύρων πήρε την απόφαση και το δημοσίευσε, το 1812, σε λίγα αντίτυπα και το μοίρασε μόνο σε μερικούς φίλους και γνωστούς του.

II. Ο ΔΙΕΘΝΗΣ «απόηχος» της «πρωτοπορίας» του λόρδου Βύρωνα υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα

Τρεις «μαρτυρίες» αρκούν, πιστεύω, για να αποδείξουν τον επέκεινα ευκρινή διεθνή «απόηχο» του αγώνα του λόρδου Βύρωνα υπέρ της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα.

A. Η «μαρτυρία» του λόρδου Kenneth Clark

Το 1943, μέσα στη δίνη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, «είδε το φως» ένα εξαιρετικά σημαντικό γεγονός υπέρ των θέσεων της Ελλάδας για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα.

1. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τον λόρδο Kenneth Clark, ο οποίος συγκαταλέγεται μεταξύ των σπουδαιότερων ιστορικών Τέχνης του 20ού αιώνα. Πηγή από την οποία προκύπτει η κατά τα ανωτέρω «συνηγορία» του Kenneth Clark

είναι η μελέτη του James Stourton, «Kenneth Clark, Life, Art and Civilization» 2. Σε αυτή τη μελέτη καταγράφεται μια επιστολή του λόρδου Kenneth Clark, με ημερομηνία 3 Σεπτεμβρίου 1943, προς τον Ιρλανδό ιστορικό Τέχνης Thomas Bodkin, η οποία φυλάσσεται στην Tate Gallery του Λονδίνου.

2. Ακρως ενδεικτικό της πολιτισμικής βαρύτητας της προ μνημονευόμενης επιστολής είναι το ακόλουθο απόσπασμα: «Κατά τρόπο παράλογο, είμαι υπέρ της επιστροφής των Ελγινείων στην Ελλάδα. Οχι όμως για να επανατοποθετηθούν στον Παρθενώνα, αλλά για να εκτεθούν σε ένα όμορφο κτίριο στην άκρη της Ακρόπολης, την κατασκευή του οποίου, νομίζω, θα έπρεπε να πληρώσει η βρετανική κυβέρνηση. Θα το έκανα για καθαρά συναισθηματικούς λόγους, ως έκφραση της υποχρέωσής μας στην Ελλάδα»³.

Β. Η «αλληγορία» του Rodin

Στην προεκτεθείσα «μαρτυρία» του λόρδου Kenneth Clark πρέπει να προστεθεί μία σημαντική «αλληγορία».

1. Αυτή τη φορά ο πολιτισμικός χώρος, από τον οποίο εκπορεύθηκε η νέα «συνηγορία» υπέρ του αγώνα της Ελλάδας και εναντίον της πάγιας άρνησης του Βρετανικού Μουσείου να «αποκηρύξει» το έγκλημα του λόρδου Ελγιν, ήταν εκείνος της Γαλλίας. Και εκφραστής της ήταν ένας Γάλλος γλύπτης, ο οποίος άφησε το «αποτύπωμά» του βαθιά στη γλυπτική του 20ού αιώνα, ο François Auguste René Rodin.

2. Την ανάδειξη της «αλληγορίας» αυτής του Rodin την οφείλουμε στον μεγάλο ποιητή μας Αγγελο Σικελιανό. Με τον οποίο ο Rodin φαίνεται να διατηρούσε, για ένα χρονικό διάστημα τουλάχιστον, μια γόνιμη πνευματική επικοινωνία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Αγγελος Σικελιανός «καταγράφει», στο δοκίμιό του «Η διδασκαλία της Εκάβης»⁴, την εξής δήλωση του Rodin, ύστερα από μια επίσκεψή του στο Βρετανικό Μουσείο και μπροστά στη «θέα» των «φυλακισμένων» Γλυπτών: «Όλα τα ηλεκτρικά φώτα δεν θα τα εμποδίσουν να αποζητούν αδιάκοπα το γλυκό φως του Ομήρου».

Γ. Ο πολιτισμικός «ύμνος» του André Malraux

Το πνεύμα του λόρδου Βύρωνα για τα Γλυπτά του Παρθενώνα «πλανιέται», χωρίς αμφιβολία, και στις σκέψεις που διατύπωσε ο André Malraux, όταν εκφώνησε τον μνημειώδη λόγο του κατά την πρώτη φωταγώγηση της Ακρόπολης, στις 28 Μαΐου 1959. Μελετώντας προσεκτικά το σύνολο της ομιλίας αυτής, ο αναγνώστης εύκολα αντιλαμβάνεται ότι ο André Malraux αρχίζει επιχειρηματολογώντας από το

ότι είναι παγκοσμίως αποδεκτό πως τα Γλυπτά αυτά ανήκουν, «δικαιωματικώς» από πολιτισμική έποψη, στον Παρθενώνα και στα μνημεία του. Και τούτο διότι χωρίς τα Γλυπτά αυτά ο Παρθενώνας δεν μπορεί να συμβολίσει και, επέκεινα, να εκπέμψει προς την ανθρωπότητα το εμβληματικό πολιτισμικό «μήνυμα» που του αναλογεί. Τα επόμενα δύο αποσπάσματα δίνουν, με χαρακτηριστική καθαρότητα, το «στίγμα» της ως προς τούτο σκέψης του André Malraux 5:

1. Ο André Malraux «αποθεώνει» τη μοναδικότητα του «μηνύματος» του Παρθενώνα με τις εξής φράσεις: «Μέσω αυτού του πολιτισμού και προς δόξαν του φωταγωγείται η Ακρόπολη, η οποία καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα που κανείς άλλος πολιτισμός δεν έθεσε... Σε λίγο καιρό, θεάματα όπως αυτό θα ζωντανέψουν τα μνημεία της Αιγύπτου και της Ινδίας, θα δώσουν φωνή στα φαντάσματα όλων των στοιχειωμένων τόπων. Η Ακρόπολη όμως είναι ο μοναδικός τόπος του κόσμου που κατοικείται ταυτόχρονα από το πνεύμα και από το θάρρος».

2. Λίγο πιο κάτω, ο André Malraux προσδιορίζει, μέσω του «μηνύματος» του Παρθενώνα, την ουσία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού ως συστατικού στοιχείου του διαχρονικού παγκόσμιου πολιτισμού ως εξής: «Δεν θα πάψουμε ποτέ να το διακηρύσσουμε: Ο,τι σημαίνει για μας η τόσο συγκεχυμένη λέξη παιδεία -το σύνολο των έργων της τέχνης και του πνεύματος- η Ελλάδα το μετέτρεψε, προς δόξαν της, σε μείζον μέσον διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου. Είναι ο πρώτος πολιτισμός χωρίς ιερό βιβλίο, όπου η λέξη ευφυΐα σήμαινε να θέτεις ερωτήματα. Ερωτήματα που έμελλε να γεννήσουν την κατάκτηση του κόσμου από το πνεύμα, της μοίρας από την τραγωδία, του θείου από την τέχνη και τον άνθρωπο».

Έτσι, στο Βρετανικό Μουσείο μένει χαραγμένο, ανεξίτηλα, το «στίγμα» του «κλεπταποδόχου» των «σπαραγμάτων» του Παρθενώνα που σύλησε με βέβηλο τρόπο ο Ελγιν. «Στίγμα» το οποίο η Ελλάδα πρέπει να αναδεικνύει και να καταγγέλλει αδιαλείπτως, *urbi et orbi*. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο, κάνοντας, δήθεν, κάποιες «υποχωρήσεις» τα τελευταία χρόνια, το Βρετανικό Μουσείο πρότεινε στην Ελλάδα την -για ορισμένο χρόνο- επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα με κάποια μορφή «δανεισμού». Όμως κάθε προσφυγή σε οιαδήποτε μέθοδο δανεισμού πρέπει να θεωρείται, άνευ άλλου τινός, απορριπτέα από ελληνικής πλευράς. Αφού τυχόν αποδοχή της θα σήμαινε, κατ' ουσίαν, προηγούμενη αποδοχή εκ μέρους της ότι το Βρετανικό Μουσείο είναι και θα είναι στο διηνεκές «νόμιμος κύριος», «απαλλαγμένος» εφεξής από τις βαρύτερες ευθύνες του για την «υπόθαψη» του εγκλήματος του Ελγιν.

1 Μετάφραση Ζαφείρη Γουργουλιάτου, από το βιβλίο «Lord Byron: Selected prose»,

edited by Peter Gunn, Penguin Books, 1972

2 έκδ. William Collins, London, 2017, σελ. 318.

3 Tate, 8212, 1-1-17.

4 Συμπεριλαμβάνεται στο βιβλίο του «Πεζός Λόγος», Δ' (εκδ. Ικαρος, Αθήνα, 1951, 1983).

5 Μετ. της Βάσως Μέντζου, στο βιβλίο του Τάκη Θεοδωρόπουλου «Μαλρώ:

Οι μεταμορφώσεις της κρυφής Ελλάδας», έκδ. του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών, Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης, Αθήνα, 1996, σελ. 9 επ.